

SPRAWOZDANIA

1. METODY Z OLIMPU: STAN BADAŃ I PERSPEKTYWY (Jena, Uniwersytet Fryderyka Schillera, 19-22 II 2015)

W dniach 19-22 II 2015 r. w gmachu Uniwersytetu Fryderyka Schillera w Jenie (Niemcy) odbyło się **pierwsze międzynarodowe sympozjum poświęcone Metodemu z Olimpu** (*Methodius von Olympus: Forschungsstand und -Perspektiven*). Do udziału w tym kameralnym spotkaniu naukowym zostali zaproszeni przez prof. Katharinę Bracht, specjaliści z różnych dziedzin (historycy, filozofowie, teologowie, patrologowie, lingwiści, slawiści etc.), którzy podjęli dotychczas jakiegokolwiek badania dotyczące tej postaci. Główna organizatorka, po przywitaniu gości, podkreśliła we wstępnym wystąpieniu, że zapewnienie różnorodności badawczej było jedną z podstawowych idei przyświecających zwołaniu tego sympozjum. Wyznała, że jest jej osobistą ambicją, by stało się ono swoistym publicznym manifestem odnowionego podejścia badawczego do Metodego jako niezależnego myśliciela przełomu III/IV w., a nie jedynie jako naśladowcy Platona czy polemisty Orygenesesa. Takie postulaty były już wysuwane przez kilku badaczy, m.in. przez samą Bracht, która nazwała biskupa Olimpu „eigenständiger Denker” w swej dysertacji doktorskiej pt. *Vollkommenheit und Vollendung. Zur Anthropologie des Methodius von Olympus* (Studien und Texte zu Antike und Christentum 2, Tübingen 1999). Równie ważnym celem sympozjum była możliwość osobistego spotkania oraz bezpośredniej wymiany myśli i badawczego dorobku przez znawców Metodego, pochodzących z różnych krajów i ośrodków naukowych. Każdy z nich podejmował dotąd analizę jego myśli i dzieł we właściwej swojej dyscyplinie sposób. Kolejne dni spędzane wspólnie w gościnnej auli jeneńskiego uniwersytetu pokazywały coraz wyraźniej, jak ten z pozoru przypadkowy zbiór różnorodnych podejść badawczych, tworzy synergiczną całość. Ożywione i stosunkowo długie dyskusje po każdym z referatów były kuźnią kolejnych pomysłów, trafnych uwag i nowatorskich spostrzeżeń oraz wyzwoliły w uczestnikach swoisty entuzjazm naukowy. Na tle ogromu współczesnych studiów nad dziedzictwem chrześcijańskiego antyku, poświęcenie kilkudniowych obrad jednej postaci, która w dużej mierze wymaga dalszych pogłębionych badań, jest z pewnością godne zauważenia i twórczej kontynuacji w postaci „dni metodiańskich”.

Zanim dokonane zostanie szczegółowe omówienie poszczególnych referatów, których publikacji podjęło się berlińskie wydawnictwo Gruyter, warto opisać ogólną strukturę merytoryczną sympozjum. Zostało ono ujęte w sześć sekcji tematycznych, poświęconych następującym zagadnieniom: 1) *De resurrectione*; 2) *De autexusio*; 3) *De lepra* i tłumaczenie starocerkiewnosłowiańskie *Corpus Methodianum*; 4) *Symposium*; 5) recepcja Metodego; 6) kontekst historyczny działalności biskupa Olimpu.

Pierwsza sesja przedpołudniowa poświęcona była dziełu Metodego *O zmartwychwstaniu*. Inicjujący ją Jon F. Dechow (Portola Valley) zatytułował swoje wystąpienie:

Methodius' Conceptional Background in his Treatise „On the Resurrection”. Jako punkt wyjścia przyjął tezę, że na ocenę tego dzieła w zasadniczy sposób wpłynął Epifaniusz, który umieszczając jego znaczną część w 64. rozdziale swego *Panarionu*, sprawił, że nadano mu wyraźnie antyorygenesowe znaczenie. Amerykański badacz, wieloletni współpracownik niezżyjącego już wybitnego znawcy Metodego – Lloyda George’a Pattersona, wyraźnie zdystansował się od takiej oceny, postulując pogłębione studium integralnej myśli Metodego w kontekście chrześcijańskiej myśli końca III w. Wyznał też, że pracuje nad angielskim przekładem *De resurrectione*, które umożliwi pełniejszą analizę zagadnień eschatologicznych tamtej epoki. Jako owoce swoich translatorskich dokonań przedstawił dwa passusy (*De resurrectione* I 29, 1-8 i I 47, 8), których analiza stała się podstawą do sformułowania bardziej ogólnych wniosków. Dechow stwierdził mianowicie, że daje się zauważyć u Metodego swoisty dystans i nieufność do wyjaśniania tajemnicy zmartwychwstania za pomocą argumentów filozoficznych. Ten zwrot ku argumentacji biblijno-teologicznej nie był wynikiem braków w kulturze i edukacji biskupa Olimpu, który z pewnością znał odpowiednią literaturę tematyczną, ale raczej znakiem polemiki wobec tych, którzy w przesadny sposób korzystali z filozofii, chcąc przedstawić wiarę chrześcijańską jako jeden z systemów myślowych.

Benedetta Selene Zorzi (Ancona), współautorka (wraz z Mirosławem Mejznerem) włoskiego tłumaczenia *De resurrectione* (Testi Patristici 216, Roma 2010), poświęciła swoje wystąpienie analizie metafor śmierci występujących w tym dziele. Na początku podkreśliła jego charakter polemiczny, wyrażający się m.in. w odwoływaniu się do tych samych obrazów i porównań zarówno przez postaci reprezentujące nurt heterodoksyjny, jak i przez prezentujące poglądy prawowierne. Przywoływane przez tych pierwszych metafory, takie jak: rozbity okręt, pęknięty bukłak, sztuczny gliniany wazon czy uszkodzona i popękana rzeźba, miały wykazać niemożliwość odtworzenia takiego samego ciała, które zostało zdekomponowane poprzez śmierć. Metody, obrońca zmartwychwstania ciała, wykazywał możliwość naprawy tych dzieł, nawet przy użyciu tego samego materiału. Przywołując zaś obraz drzewa, które wyrosło na murach świątyni, starał się wyjaśnić pozytywny i leczniczy charakter śmierci. Jest ona nieodzowna dla oczyszczenia ciała z wszelkiego zła, przez co stanowi etap ku pełni życia osiągniętej w zmartwychwstaniu. Zorzi podkreśliła, że takie stanowisko Metodego jest diametralnie różne od poglądów platońskich, a zbieżne z azjatycką antropologią, reprezentowaną choćby przez Teofila z Antiochii czy Ireneusza z Lyonu.

Głównym tematem popołudniowej czwartkowej sesji było dzieło *De autexusio*. Rozpoczęło ją wystąpienie Roberty Franchi (Budapeszt) zatytułowane: *Where does the Impulse to Evil come from? Free will, disobedience, and desire in Methodius' Thought*. Prelegentka starała się wykazać wyjątkowość *De autexusio*, które – w jej opinii – jest najwcześniejszym ze znanych dziś dialogów Metodego, napisanym najprawdopodobniej przed uzyskaniem przez niego sakry biskupiej. W porównaniu do jego kolejnych dzieł odwołania biblijne są tu bardzo rzadkie, natomiast reminiscencje filozoficzne (platońskie, stoickie i homeryckie) stanowią istotną część jego rozumowania. Wskazywałoby to na dosyć wykształconych i wymagających odbiorców, którzy być może upatrywali w Metodzie swojego mistrza i nauczyciela. Zdaniem Franchi temat teodycei i problem wolności człowieka należą do najbardziej istotnych i doniosłych w twórczości Metodego. Podkreśliła, że koncepcja wolnej woli pozwoliła mu na wyjaśnienie istnienia zła w świecie i dynamiki relacji między człowiekiem

a Bogiem. Prelegentka wskazała na koniec, że doniosłość *De autexusio* wynika też z jego recepcji w różnych okresach historycznych i kontekstach religijnych.

Swoistą kontynuacją tej tematyki było wystąpienie Igora Dorfmann-Lazareva (Londyn), zatytułowane: *The Armenian Paraphrase of Methodius' De autexusio by Enzik of Kolb*. Prelegent zaprezentował recepcję dzieła Metodego w religijnej kulturze Armenii, naznaczonej w V w. sporem dotyczącym relacji Boskiej transcendencji z ludzką wolnością. Szczególną uwagę poświęcił analizie myśli Enzika z Kołb, który dokonał licznych przekładów tekstów biblijnych i liturgicznych na język armeński. Dorfmann-Lazarev podkreślił w tym kontekście znaczenie metodańskiego *De autexusio*, używanego jako wyjątkowo ważne i często parafrazowane źródło w *De sectis* Enzika, który chciał przy jego pomocy odeprzeć poglądy dualistyczne.

Poranne obrady 20 lutego rozpoczęły się nieco później z powodu odwołania dwóch wystąpień. Nieobecność Christoph'a Marksches i Nikolai Kiel sprawiła, że nie odbyła się planowana sesja tematyczna dotycząca historycznego kontekstu działalności i myśli Metodego. Kolejni prelegenci skoncentrowali się na zagadnieniach o charakterze lingwistycznym. Poświęcone były one zasadniczo starocerkiewnosłowiańskiemu przekładowi *Corpus Methodianum*. Anna Jouravel (Jena), po nakreśleniu zagadnień wstępnych dotyczących teorii powstania tego przekładu, skoncentrowała się na szczegółowych zagadnieniach paleograficznych i językowych na przykładzie *De lepra*. Jej badania stanowią część projektu, którego celem jest wydanie krytycznej starocerkiewnej wersji dzieł Metodego, wraz z niemieckim tłumaczeniem.

Yannis Kakirdis (Bern) z kolei zatytułował swoje wystąpienie: *Die argumentative Form der Werke des Methodius von Olympus in der slavischen Übersetzung*. Skoncentrował się na analizie technik i form argumentacyjnych stosowanych przez Metodego w *De autexusio*. Po przypomnieniu struktury tego dialogu, podzielonego na dwie części poprzedzone wstępem, wskazał, na podstawie porównania tekstu greckiego i tłumaczenia starocerkiewnosłowiańskiego, pewne charakterystyczne sformułowania i zabiegi myślowe, dzięki którym podział dzieła jest klarowny, a tematyka dostosowana niejako do dynamiki dialogu pomiędzy rozmówcą broniącym ortodoksji a zadającym mu pytania interlokutorem o poglądach heterodoksyjnych.

Piątkowe popołudnie i sobotnie przedpołudnie poświęcone były tematom związanym z najbardziej znanym dziełem Metodego, jedynym zachowanym w całości w greckim oryginale, tj. z *Symposium*. Federica Candido (Cosenza, Genewa) zatytułowała swoje wystąpienie: *The „Symposium” of Methodius: a Witness for the Existence of Circles of Christian Women in Asia Minor? Some Conjectures about an Interpretation that goes beyond the Literal Fiction*. Jego celem było przedstawienie argumentów na istnienie żeńskich środowisk ascetycznych w Azji Mniejszej przed pojawieniem się właściwego monastycyzmu, czego metodańskie *Symposium* miałyby być jednym z ważniejszych świadków. Teoria taka była już wysuwana (H.A. Musurillo, L.G. Patterson, E. Prinzivalli), jednak brak jednoznacznych dowodów na istnienie takiej formy życia, nie pozwalał dotąd na niepodważalne stwierdzenia. Candido, świadoma tych ograniczeń, zaproponowała jednak lekturę wybranych passusów *Symposium* w świetle pewnych faktów historycznych, stawiając w ten sposób nowatorskie problemy badawcze. Pierwszym obszarem jej analiz był małoazjatycki kult Tekli, apostołki, dziewicy i nauczycielki. W tym kontekście postawiła inspirujące pytanie czy szacunek dla tej postaci wyrażony w *Symposium* jest jedynie rodzajem literackiej laudacji czy też wyraża jakiś rodzaj kultu właściwego zorganizowanemu środowisku

dziewic. Śladów takiej instytucji dopatrywała się w użytym przez Metodego wyrażeniu *τάγμα τῶν παρθένων*, które później stało się technicznym określeniem *ordo virginum*. Wreszcie, zestawiając fresk przedstawiający dziewice z nekropolią El-Bagawat (IV/V w.) z końcowym *Hymnem Tekli* w dialogu Metodego, wskazała na jego możliwą interpretację liturgiczną jako rodzaj pieśni konsekracyjnej dziewic.

Tematykę relacji między dziewictwem a chrystologią przedstawiła Amy Brown Hughes (Wheaton) w wystąpieniu zatytułowanym: *Agency, Restraint and Desire: Virginity and Christology in Methodius of Olympus*. Prelegentka, podejmując tezę Elizabeth Castelli, określiła myśl Metodego jako szczególny wyraz wschodniego ideału ascetycznego, który odsłania się nade wszystko w jego wizji chrystologicznej wyrażonej przy pomocy języka i obrazów związanych z dziewictwem. Podkreśliła, że wizja ta jest niezwykle dynamiczna i nasycona elementami erotyzmu, dzięki którym Metody chciał ukazać dojrzewanie ludzkości do pełni osiągniętej w zjednoczeniu z Chrystusem. Niewykluczone, że tego rodzaju teologia rozwijała się w nowopowstających środowiskach ascetycznych. Jako podstawę paradoksalnego, jak by się mogło zdawać, połączenia dziewictwa i erotyzmu Hughes wskazała osobę Jezusa, który zjednoczył w sobie naturę boską i ludzką.

Pogłębieniem i swoistą kontynuacją tej tematyki był referat Kathariny Bracht zatytułowany: *Eros als Parthenia. Transformation eines Mythos im „Symposium“ des Methodius von Olympus*. Główna organizator sympozjum postawił tezę, że metodiańska reinterpretacja pogańskiego mitu o Erosie (obecnego w twórczości Hezjoda, Eurypidesa i Platona) stanowiła próbę całościowego ujęcia dynamiki chrześcijańskiego życia, nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale także zbiorowym. Pośród najważniejszych pojęć i idei wprowadzonych przez biskupa Olimpu wskazała czystość (*ἀγνεία*) i dziewictwo (*παρθενία*). Dzięki nim chciał on wskazać zupełnie nowy fundament i drogę realizacji podstawowego pragnienia człowieka, który będąc na ziemi, chciałby w jakiejś mierze doświadczać świata boskiego. Bracht postawiła ponadto hipotezę o polemicznym charakterze dzieła nie tylko w stosunku do *Uczty* Platona, ale także do popularnych w III w. poglądów enkratycznych.

Ostatni dzień sympozjum rozpoczął się od wystąpienia Dawn La Valle (Princeton) na temat: *Methodius' „Symposium“ in the Context of Sympotic Literary Development*. Celem jej referatu było wykazanie czy, a jeśli tak to w jakim stopniu, dzieło Metodego stanowi kontynuację greckiej literatury sympozjalnej. Prelegentka, po krótkim przedstawieniu charakterystyki dialogów Plutarcha, Ksenofonta, Atenajosa i Platona, zaprezentowała wyniki swojej pracy badawczej. W jej opinii Metody był jedynym autorem pomiędzy II a IV w., który za punkt odniesienia nie obrał popularnego wtedy Ksenofonta, ale właśnie Platona (później uczynił tak również Julian Apostata). Chciał w ten sposób wykazać, że chrześcijańskie sympozjum góruje nad platońskim. W tym celu wykorzystał znany trójmian egzegetyczny: *cień – obraz – rzeczywistość*. Zdaniem La Valle, Metody odnosił go nie tylko do wykazania relacji: Stary Testament – Nowy Testament – Prawda (Eschaton), ale w kategorii „cienia” sytuował też pogańską filozofię. Zapraszał w ten sposób chrześcijańskich czytelników, będących w przestrzeni „obrazu”, do odkrycia różnych poziomów rzeczywistości, tj. do przesłedzenia najpierw wraz z dziesięcioma dziewicami, bohaterkami *Symposium*, różnych alegorii starotestamentalnych, a następnie do zrozumienia, że samo zgromadzenie dziewic jest z kolei obrazem tego czasu, kiedy zbawieni będą uczestniczyć w oblubieńczej uczcie z Chrystusem.

Mirosław Mejnzer (Warszawa), autor publikacji *L'escatologia di Metodio di Olimpo* (SEA 124, Roma 2011), w swoim wystąpieniu zatytułowanym: *Millenarist or Anti-millenarist? From „Symposium” to „De resurrectione”: a functional character of Millenarism of Methodius of Olympus* podjął się analizy jednego z najbardziej dyskusyjnych punktów eschatologicznej doktryny Metodego. Wykazał, że pomimo niewątpliwych odniesień do obrazów i terminologii millenaryzmu, biskup Olimpu nie tylko nie był jego typowym przedstawicielem, ale wręcz odnosił się do niego z dużą rezerwą. W jego dziełach brak wyraźnego opisu podwójnego scenariusza eschatycznego (tj. na początku i na końcu rzekomego millenium), a sam okres „tysiąca lat” został wzmiankowany tylko jeden raz (*Symposium IX*) podczas alegorycznej interpretacji Święta Namiotów (por. Kpł 23, 39-43), która wymuszała niejako trzyczłonową interpretację historii (*niewola egipska* – życie ziemskie; *namioty na pustyni* – czas zmartwychwstania; *Ziemia Obiecana* – życie wieczne). Prelegent podkreślił ponadto, iż Metody niejednokrotnie rozwijał symbolikę liczb, a sama idea „siódmego tysiąclecia” ma silnie alegoryczny charakter. Na podstawie wielu szczegółowych analiz postawił tezę o funkcjonalnym charakterze millenaryzmu Metodego, tzn. przyjętym jedynie za punkt wyjścia w celu zilustrowania i wyjaśnienia innych teologicznych i ascetycznych prawd. Za potwierdzenie swej tezy uznał fakt, że w dziele *De resurrectione* nie ma już śladu myśli millenarystycznej, a interpretacja passusu Kpł 23, 39-43 jest skoncentrowana jedynie na wykazaniu zmartwychwstania ciała.

Dwa ostatnie wystąpienia były poświęcone historii recepcji Metodego. Janina Sieber (Münster) przedstawiła swoje refleksje w komunikacie zatytułowanym: *Methodios' „Symposion” from a Philological Perspective: the Value of a New Translation and Edition*. Na podstawie wybranych fragmentów przeanalizowała i dokonała oceny aktualnych tłumaczeń, postulując konieczność nowego przekładu *Symposium* na język niemiecki (ostatniego dokonał A. Jahn w 1911 r.). Podkreśliła ogromną złożoność syntaktyki greckiej używanej przez Metodego oraz skomplikowaną sytuację tradycji manuskryptowej. Zaprezentowała ponadto niedawno opublikowany fragment (P.Monts.Roca. Inv. 731), który może doprowadzić do korekty *stemma codicum*, jeśli by się okazało, że jest starszy niż *Patmiacus Graecus 202*.

Armenuhi Drost-Abgarjan (Halle) oparła swoje wystąpienie: *Die Rezeption des Methodius von Patara in der armenischen liturgischen Literatur*, na analizie manuskryptów średniowiecznych i katalogów armeńskich tłumaczeń dzieł starożytnych. Przedstawiła Metodego, uznawanego w liturgicznej tradycji ormiańskiej za biskupa Patary, jako postać, która miała ogromny wpływ na wiele szczegółowych tradycji pobożnościowych i literackich.

Symposium w Jenie, obok podstawowego aspektu naukowego, było też okazją do poznania miasta oraz jego ciekawej historii i atrakcyjnych zabytków. Warto tu wspomnieć postaci Martina Lutra, czołowego reformatora, który wielokrotnie nauczał w tutejszym kościele oraz Friedricha Schillera, który w zaciszu swojego letniego domku czerpał natchnienie do poetyckiej twórczości. Poznawanie Jeny i jej atrakcji pod przewodnictwem Kathariny Bracht miało nie tylko wymiar rekreacyjny, ale było też swoistą integracją „metodiańskiego środowiska”, które – daj Boże! – będzie kontynuować swoje prace i regularne spotkania sympozjalne.